

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Навчально-науковий юридичний інститут

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

ПРОГРАМА
нормативної навчальної дисципліни
освітня програма «Міжнародне та європейське право»

підготовки	бакалавр
	(назва освітнього ступеня)
галузі знань	08 «Право»
	(шифр і назва галузі знань)
спеціальності	081 «Право»
	(шифр і назва спеціальності)

Івано-Франківськ

2021 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Навчально-науковим юридичним інститутом ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: професор кафедри цивільного права, доцент, доктор юридичних наук Зеліско А.В., професор кафедри цивільного права, доцент, доктор юридичних наук Коструба А.В.

Обговорено та рекомендовано Вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

«02 » вересня 2021 р., протокол № 1

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Цивільне право» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Міжнародне та європейське право» підготовки бакалавра спеціальності 081 «Право».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є правові норми, які регулюють особисті немайнові та майнові відносини за участю фізичних осіб, юридичних осіб, держави, територіальних громад, іноземних держав та інших суб'єктів публічного права, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників.

Міждисциплінарні зв'язки: суспільні науки (історія, філософія), юридичні науки (цивільне право, господарське право, житлове право, цивільно-процесуальне право, кримінально-процесуальне право, адміністративне процесуальне право тощо).

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. Загальні теоретико-методологічні положення цивільного права.
2. Цивільні правовідносини. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків, їх охорона та захист.
3. Суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин.
4. Правочини, представництво та строки і терміни у цивільному праві.
5. Особисті немайнові права фізичної особи.
6. Право власності та інші речові права.
7. Право інтелектуальної власності.
8. Спадкове право.
9. Загальні положення зобов'язального права.
10. Загальні положення договірного права.
11. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з передачею майна у власність.
12. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з передачею майна у користування.
13. Зобов'язання щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.
14. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з виконанням робіт.
15. Зобов'язання, що пов'язані з наданням послуг.
16. Зобов'язання у сфері спільної діяльності.
17. Недоговірні зобов'язання

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної «Цивільне право» є конкретизація уявлень про цивільні правовідносини, про поняття та місце цивільного права в системі права України та європейських держав; у систематизації знань у сфері цивільного права. Дана дисципліна покликана: розкрити особливості виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин, зробити наголос на окремих недоліках правового регулювання окремих інститутів цивільного права в Україні та європейських державах.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Цивільне право» є ознайомлення з основними положеннями чинного цивільного законодавства України та провідних європейських держав, формування у студентів умінь користуватися відповідними нормативними актами, розкриття змісту основних категорій та інститутів, вироблення умінь вирішувати конкретні практичні питання, пов'язані із застосуванням норм цивільного права.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- місце цивільного права в системі права України та європейських держав;
- структуру цивільного законодавства України та європейських держав;
- характеристику особливостей цивільних правовідносин;
- особливості виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин;
- поняття та правову природу правочинів, порядок їх укладення та визнання недійсними;
- особисті немайнові та майнові права та обов'язки учасників цивільних правовідносин;
- правову характеристику об'єктів цивільних правовідносин;
- положення про право власності та інші речові права;
- правову характеристику особистих немайнових прав фізичних осіб;
- особливості особистих немайнових та майнових відносин у сфері прав інтелектуальної власності;
- специфіку регулювання спадкових правовідносин.
- підстави виникнення зобов'язальних правовідносин.
- загальні положення договірного права.
- окремі види договірних зобов'язань.
- правову природу та структуру недоговірних зобов'язань.

вміти:

- визначати предмет та метод цивільного права, його місце в системі права;
- формулювати сукупність тих характеристик, що відображають особливості виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин;
- визначати основні терміни та поняття, характерні для цивільного права;

- застосовувати договірні правові конструкції;
- встановити підстави виникнення недоговірних зобов'язань;
- аналізувати і застосовувати судову практику при вирішенні юридичного казусу;
- застосовувати норми чинного цивільного законодавства на практиці.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 630 годин / 21 кредит ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 «ЗАГАЛЬНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА»

Тема 1. Вступ до цивільного права. Цивільне право як приватне право

Приватне і публічне право. Цивільне право як приватне право. Зміст і основні особливості приватноправового регулювання. Приватне право як ядро правопорядку, заснованого на ринковій організації економіки. Приватне право в Україні.

Система українського приватного права. Приватне право в закордонних правопорядках. Дуалізм приватного права в континентальних правових системах.

Тема 2. Цивільне право як правова галузь

Цивільне право в системі правових галузей. Предмет цивільно-правового регулювання. Поняття і види майнових відносин, регульованих цивільним правом. Поняття і види немайнових відносин, регульованих цивільним правом. Цивільно-правовий метод регулювання суспільних відносин. Функції цивільного права. Принципи цивільного приватного права.

Тема 3. Цивільне право як наука і навчальна дисципліна

Наука цивільного права як одна з галузей правознавства. Поняття і предмет цивілістичної науки. Наукові методи дослідження цивільно-правових явищ. Взаємодія науки цивільного права з іншими галузями правознавства й інших наук.

Поняття і система цивільного права як навчальної дисципліни. Основні розділи курсу цивільного права. Завдання курсу цивільного права.

Тема 4. Джерела цивільного права

Поняття і види джерел цивільного права. Поняття і співвідношення імперативних і диспозитивних норм у цивільно-правовому регулюванні.

Міжнародні договори і загальновизнані принципи і норми міжнародного права як джерела цивільного права.

Поняття і склад цивільного законодавства. Цивільне законодавство і Конституція. Цивільний кодекс як основне джерело цивільного права, головний акт цивільного законодавства. Система Цивільного кодексу України. Інші федеральні закони в сфері цивільного права.

Інші правові акти як джерела цивільного права. Відомчі нормативні акти, що містять норми цивільного права, і умови їхньої дієвості.

Звичаї як джерела цивільного права Співвідношення звичаїв ділового обороту, звичаїв і заведеного порядку взаємин учасників майнового обороту.

Значення актів Конституційного Суду України, вищих судових органів і судової практики у вітчизняному й у закордонних правопорядках.

Дія цивільного законодавства в часі. Офіційне опублікування і вступ нормативного акта в силу. Зворотна сила цивільного закону. Дія цивільного законодавства в просторі і по колу осіб.

Застосування цивільного законодавства Аналогія закону й аналогія права в цивільно-правових відносинах. Тлумачення цивільно-правових норм.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2 «ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ. ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ, ЇХ ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ»

Тема 5. Поняття, зміст та види цивільних правовідносин

Поняття цивільного правовідношення. Елементи і структурні особливості цивільного правовідношення.

Зміст цивільного правовідношення. Поняття, зміст і види суб'єктивних цивільних прав. Поняття, зміст і види суб'єктивних цивільних обов'язків. Структура цивільного правовідношення.

Поняття і зміст цивільної правосуб'єктності. Склад учасників (суб'єктів) цивільних правовідносин. Об'єкти цивільних правовідносин.

Види цивільних правовідносин. Речові, зобов'язальні, корпоративні і виключні правовідносини. Немайнові цивільні правовідносини.

Тема 6. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків

Поняття здійснення суб'єктивного цивільного права Поняття виконання суб'єктивного цивільного обов'язку. Принципи і гарантії здійснення прав і виконання обов'язків у цивільному праві. Способи здійснення цивільних прав і виконання цивільно-правових обов'язків.

Поняття здійснення цивільних прав. Межі суб'єктивного цивільного права і його здійснення. Поняття і форми зловживання правом. Відмовлення в захисті права і наслідки його застосування.

Тема 7. Охорона і захист цивільних прав та інтересів

Поняття і зміст суб'єктивного права на захист. Способи захисту цивільних прав. Судовий захист цивільних прав. Захист цивільних прав від незаконних актів публічної влади.

Самозахист цивільних прав. Необхідна оборона і дії в умовах крайньої необхідності як способи самозахисту цивільних прав. Заходи оперативного впливу на порушника цивільних прав, їхні основні особливості і види. Цивільно-правові санкції.

Тема 8. Цивільно-правова відповідальність

Особливості цивільно-правової відповідальності. Функції цивільно-правової відповідальності. Види цивільно-правової відповідальності.

Підстави й умови цивільно-правової відповідальності. Поняття і склад цивільного правопорушення. Протиправна поведінка як умова цивільно-правової відповідальності. Поняття і зміст шкоди (збитків) у цивільному праві. Матеріальна і моральна шкода. Причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкідливим результатом, що наступив. Вина правопорушника як умова цивільно-правової відповідальності. Поняття і форми вини в цивільному праві, їхнє значення. Відповідальність, що не залежить від вини правопорушника. Поняття випадку і непереборної сили, їх цивільно-правове значення. Цивільно-правова відповідальність за дії третіх осіб.

Розмір цивільно-правової відповідальності. Принцип повноти цивільно-правової відповідальності. Форми цивільно-правової відповідальності.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3 «СУБ'ЄКТИ ТА ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН»

Тема 9. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Поняття цивільної правосуб'єктності. Фізична особа (громадянин) як суб'єкт цивільного права. Поняття правоздатності фізичних осіб. Співвідношення цивільної правоздатності і суб'єктивних цивільних прав.

Поняття та види дієздатності фізичних осіб. Обмеження дієздатності фізичної особи: підстави, порядок та правові наслідки. Визнання фізичної особи недієздатною: підстави, порядок та правові наслідки.

Порядок, умови та правові наслідки визнання особи безвісно відсутньою та оголошення померлою. Опіка та піклування. Місце проживання фізичної особи та його юридичне значення. Особливості правового положення фізичних осіб-підприємців. Акти цивільного стану: поняття, види і значення.

Тема 10. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин

Сутність юридичної особи. Розвиток вчення про юридичних осіб у науці цивільного права. Поняття й ознаки юридичної особи. Правоздатність і дієздатність юридичної особи. Органи юридичної особи. Представництва і філії юридичних осіб.

Порядок і способи створення юридичних осіб. Припинення діяльності юридичної особи шляхом правонаступництва. Порядок ліквідації юридичної особи. Неспроможність (банкрутство) юридичних осіб

Види юридичних осіб, їхня класифікація і її цивільно-правове значення. Комерційні і некомерційні організації. Інші види юридичних осіб.

Тема 11. Публічно-правові утворення як суб'єкти цивільних правовідносин

Поняття, зміст і особливості цивільної правосуб'єктності публічно-правових утворень. Україна, її суб'єкти і муніципальні утворення як особливі суб'єкти цивільного права. Органи публічної влади, що реалізують цивільну правосуб'єктність держави й інших публічно-правових утворень.

Випадки і порядок участі публічно-правових утворень у речових, зобов'язальних і інших цивільних правовідносинах. Особливості майнової відповідальності публічно-правових утворень. Судовий імунітет держави.

Тема 12. Об'єкти цивільних правовідносин

Поняття і види об'єктів цивільних правовідносин. Матеріальні і нематеріальні блага як об'єкти цивільних правовідносин. Майно як основний об'єкт цивільного (майнового) обороту.

Дії і послуги як об'єкти цивільних правовідносин. Результати творчої діяльності й особисті немайнові блага як нематеріальні об'єкти цивільних правовідносин.

Речі як об'єкти цивільних правовідносин. Оборотоzdатність речей. Рухомі і нерухомі речі. Інші види речей. Майнові комплекси як об'єкти цивільного

обороту. Гроші як об'єкти цивільних правовідносин. Цивільно-правовий режим наявних і безготівкових грошей. Особливості цивільно-правового режиму валютних цінностей.

Цінні папери як об'єкти цивільних правовідносин. Основні ознаки цінних паперів. Пред'явницькі, ордерні й іменні цінні папери. Інші класифікації цінних паперів. Особливості цивільно-правового режиму фондових (емісійних) цінних паперів. Бездокументарні цінні папери.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4 «ПРАВОЧИНИ, ПРЕДСТАВНИЦТВО ТА СТРОКИ І ТЕРМІНИ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ»

Тема 13. Правочини

Поняття і види правочинів. Договори й односторонні правочини, класифікація.

Умови дійсності правочинів. Воля і волевиявлення у правочині. Форма правочину, наслідки її недотримання. Державна реєстрація деяких видів правочинів і її цивільно-правове значення.

Недійсність правочинів. Підстави недійсності правочинів. Заперечні і нікчемні правочини. Недійсність частини правочину. Правові наслідки недійсності правочинів.

Тема 14. Представництво

Здійснення цивільних прав і виконання цивільно-правових обов'язків через представника. Поняття і значення представництва. Повноваження. Види представництва. Особливості комерційного представництва. Поняття і види доручення. Форма доручення. Передоручення. Притінення доручення. Представництво без повноважень і його цивільно-правові наслідки.

Тема 15. Строки в цивільному праві

Поняття і цивільно-правове значення строків та термінів. Види строків у цивільному праві, їхня класифікація. Строки виникнення і здійснення цивільних прав. Припинювальні строки, строки виконання цивільно-правових обов'язків. Строки захисту цивільних прав.

Обчислення строків у цивільному праві. Початок і закінчення спливу строків.

Поняття і значення позовної давності. Види строків позовної давності, застосування і обчислення строків позовної давності. Призупинення і переривання спливу строку позовної давності. Відновлення строку позовної давності. Наслідки спливу строку позовної давності. Вимоги, на які позовна давність не поширюється.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 5 «ОСОБИСТІ НЕМАЙНОВІ ПРАВА ФІЗИЧНИХ ОСІБ»

Тема 16. Поняття, види та захист особистих немайнових прав

Поняття та ознаки особистих немайнових прав. Розвиток концепції особистих немайнових прав у цивільному праві.

Джерела правового регулювання особистих немайнових прав фізичних осіб. Підстави виникнення особистих немайнових відносин. Здійснення та

гарантії забезпечення особистих немайнових прав. Система особистих немайнових прав у Цивільному кодексі України. Захист особистих немайнових прав.

Тема 17. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування особи

Право на життя як невід'ємне право фізичної особи.

Право на охорону здоров'я та на медичну допомогу: їх забезпечення та реалізація. Зміст та забезпечення права на свободу та особисту недоторканість. Випадки обмеження свободи особи.

Правове регулювання відносин у сфері донорства крові, її компонентів, органів та інших анатомічних матеріалів. Правова характеристика інших особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на сім'ю, на опіку або піклування, на безпечне для життя та здоров'я довкілля).

Тема 18. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття особи.

Чесць, гідність та ділова репутація як об'єкти правової охорони. Захист права на честь і гідність. Право на інформацію. Поняття та види інформації. Особливості правової охорони відкритої, конфіденційної та таємної інформації. Правова охорона особистих паперів та кореспонденції.

Розпорядження особистими паперами. Обмеження права на таємницю кореспонденції. Інші особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи (право на місце проживання, на недоторканість житла, на вибір роду занять, на свободу пересування, на свободу об'єднання та на мирні збори).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 6 «ПРАВО ВЛАСНОСТІ ТА ІНШІ РЕЧОВІ ПРАВА»

Тема 19. Загальні положення про право власності і речові права

Власність і право власності. Правові форми реалізації економічних відносин власності. «Форми власності» і право власності.

Поняття й ознаки речового права. Види речових прав. Речові права в системі цивільних прав.

Поняття права власності. Право власності як інститут цивільного права. Право власності як речове право. Зміст права власності. Правомочності власника в різних правових системах. «Довірча власність» і проблема «розщепленої власності». Визначення права власності.

Тема 20. Виникнення та припинення права власності

Набуття права власності. Юридичні підстави (титули) власності. Первісні і похідні способи набуття права власності. Цивільно-правовий режим безгосподарних речей. Поняття значення набувальної давності. Момент виникнення права власності в набувача майна за договором.

Припинення права власності. Підстави припинення права власності з волі власника. Випадки і порядок примусового вилучення майна у власника.

Тема 21. Особливості правовідносин в сфері права власності на окремі види майна

Особливості права власності на земельні ділянки: право приватної власності на землю; право комунальної власності на землю; право державної власності на землю.

Поняття та ознаки житла як об'єкта права власності. Права та обов'язки власників житла. Особливості права власності на тварин. Особливості набуття права власності фізичними особами на окремі види майна.

Тема 22. Право спільної власності

Поняття права спільної власності. Підстави виникнення права спільної власності. Види права спільної власності.

Поняття і зміст права спільної часткової власності. Юридична природа частки учасника відносин спільної часткової власності (співвласника). Особливості здійснення права спільної часткової власності. Відчуження частки співвласника переважне право покупки його частки. Виділ частки співвласником. Розподіл спільного майна Припинення спільної часткової власності.

Право спільної сумісної власності. Особливості виникнення, здійснення і припинення права спільної сумісної власності.

Тема 23. Обмежені речові права

Поняття та види обмежених речових прав. Загальна характеристика володіння чужим майном.

Поняття та види сервітутів. Земельні сервітути. Особисті сервітути. Припинення сервітутів. Право користування чужою землею для сільськогосподарських потреб (емфітевзис). Право користування чужою землею для забудови (суперфіцій). Право господарського відання та оперативного управління.

Тема 24. Захист права власності та інших речових прав

Поняття захисту речових прав. Охорона і захист речових прав у цивільному праві. Види цивільно-правових способів захисту речових прав. Умови і підстави застосування речово-правових і зобов'язально-правових способів захисту речових прав.

Речово-правові позови. Витребування майна власником з чужого незаконного володіння (віндикаційний позов). Добросовісне і недобросовісне володіння річчю, його цивільно-правове значення. Вимога про усунення порушень, не зв'язаних з позбавленням володіння (негаторний позов).

Використання віндикаційного і негаторного позовів для захисту обмежених речових прав. Речово-правовий захист володіння.

Позов про визнання права власності чи іншого речового права, Вимога про звільнення майна з-під арешту (про виключення майна з опису).

Тема 25. Загальні положення про виключні права

Поняття інтелектуальної діяльності. Цивільно-правовий режим результатів інтелектуальної діяльності. Функції цивільного права по охороні і використанню результатів інтелектуальної діяльності. Засоби індивідуалізації товарів і їх виробників, особливості їх цивільно-правового режиму.

Інститути цивільного права, що регламентують відносини по охороні і використанню результатів інтелектуальної діяльності і прирівняних до них засобів індивідуалізації товарів і їх виробників. Міжнародні угоди (конвенції) як джерела цивільно-правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної діяльності.

Поняття виключного права його відмінність від речових і інших цивільних прав. Інтелектуальна власність як сукупність авторських, суміжних, патентних і інших виключних прав. Промислова власність як вид інтелектуальної власності.

Тема 26. Авторське право і суміжні права

Поняття авторського права, його основні функції. Джерела авторського права. Міжнародно-правова охорона авторських прав.

Об'єкти авторського права. Критерії охороноздатності об'єктів авторського права. Види об'єктів авторського права. Результати, що не є об'єктами авторського права

Суб'єкти авторського права Співавторство. Суб'єкти авторського права на службові твори. правонаступники й інші суб'єкти авторського права

Зміст суб'єктивного авторського права Особисті немайнові права автора Майнові права автора Межі авторських прав. Вільне використання результатів творчої діяльності. Термін дії авторського права

Захист авторських прав. Особливості цивільно-правового захисту особистих немайнових прав авторів.

Тема 27. Патентне право

Поняття патентного права Джерела патентного права Міжнародні патентно-правові конвенції.

Поняття й умови патентоспроможності винаходу. Об'єкти винаходу. Поняття й умови патентоспроможності корисної моделі. Поняття й умови патентоспроможності промислового зразка

Суб'єкти патентного права.

Оформлення прав на винахід, корисну модель і промисловий зразок. Поняття і значення патенту. Зміст заявки на видачу патенту. Експертиза заявки, її види. Видача патенту. Термін дії патенту. Патентування винаходу, корисної моделі, промислового зразка за рубежом.

Особисті немайнові права автора винаходу, корисної моделі, промислового зразка. Право авторства. Виключні права патентовласника Захист прав авторів і патентовласників.

Тема 28. Виключні права на засоби індивідуалізації товарів і їхніх виробників

Поняття і зміст фірмового найменування. Реєстрація фірмового найменування і її цивільно-правове значення. Виключне право юридичної особи на фірмове найменування.

Поняття і види товарних знаків і знаків обслуговування. Оформлення прав на знаки для товарів та послуг. Виключне право на знаки для товарів та послуг.

Цивільно-правова охорона найменування місця походження товару.

Цивільно-правова відповідальність за незаконне використання знаків для товарів та послуг і найменування місця походження товару.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 8. «СПАДКОВЕ ПРАВО»

Тема 29. Спадкування власності фізичних осіб

Спадкові правовідносини: суб'єкти, об'єкти та зміст. Час і місце відкриття спадщини. Здійснення права на спадкування. Прийняття спадщини. Способи і термін прийняття спадщини. Спадкоємна трансмісія. Оформлення спадкових прав. Правові наслідки прийняття спадщини. Відповідальність спадкоємця за боргами спадкодавця. Розподіл спадкового майна. Охорона спадкового майна. Відмова від спадщини, її оформлення і правові наслідки. Спадковий договір.

Тема 30. Спадкування за заповітом

Поняття та умови дійсності заповіту. Права та обов'язки заповідача. Виконання заповіту. Окремі різновиди заповіту.

Тема 31. Спадкування за законом

Порядок спадкування за законом. Черговість спадкування за законом. Специфіка спадкування окремих категорій осіб.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 9. «ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА»

Тема 32. Загальні положення про зобов'язання

Поняття зобов'язального права. Зобов'язальне право як підгалузь цивільного права. Система зобов'язального права. Основні тенденції розвитку зобов'язального права. Поняття зобов'язання. Зміст зобов'язання. Підстави виникнення зобов'язань, їх класифікація. Система зобов'язань, її поняття і значення. Класифікація зобов'язань. Види зобов'язань. Особливості зобов'язань, що виникають при здійсненні підприємницької діяльності. Грошові зобов'язання. Суб'єкти зобов'язань. Зобов'язання з множинністю осіб. Зобов'язання за участю третіх осіб. Заміна осіб у зобов'язанні. Виконання зобов'язань. Принципи виконання зобов'язань. Умови виконання зобов'язання. Припинення зобов'язань. Поняття і підстави припинення зобов'язань.

Тема 33. Забезпечення виконання зобов'язання

Загальна характеристика забезпечувальних зобов'язань. Акцесорний характер забезпечувальних зобов'язань. Способи забезпечення виконання зобов'язань. Неустойка. Поняття і види неустойки. Співвідношення неустойки і збитків. Завдаток. Доказова і забезпечувальна функції завдатку. Особливі види завдатку. Поручка. Ознаки і види поручки. Зміст і виконання зобов'язання з договору поручки. Банківська гарантія. Зміст і види банківської гарантії.

Виконання і припинення зобов'язань, що впливають з банківської гарантії. Застава. Види застави. Заклад. Іпотека. Суб'єкти заставного правовідношення. Предмет застави. Підстави виникнення заставного правовідношення. Зміст заставного правовідношення. Звернення стягнення на заставлене майно. Застава товарів в обороті. Притримання. Предмет права притримання. Права й обов'язки кредитора і боржника.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 10. «ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОГОВІРНОГО ПРАВА»

Тема 34. Цивільно-правовий договір.

Сутність і значення цивільно-правового договору. Поняття договору. Роль договору в умовах ринкової економіки. Договір як юридичний факт і як засіб (інструмент) регулювання взаємин його учасників. Свобода договору. Зміст принципу свободи договору і його обмежень. Види договорів у цивільному праві. Майнові й організаційні договори. Змішані договори. Публічний договір і договір приєднання. Попередній договір. Договір на користь третьої особи. Зміст договору. Істотні умови договору. Інші умови договору. Тлумачення договору. Укладення договору. Порядок і стадії укладення договору. Оферта. Акцепт. Укладення договору в обов'язковому порядку. Укладення договору на торгах. Форма договору. Момент укладення договору. Розірвання і зміна договору. Наслідки зміни і розірвання договору. Розірвання і зміна договору за згодою сторін. Відмова від договору. Розірвання і зміна договору за вимогою однієї зі сторін у судовому порядку. Розірвання і зміна договору в зв'язку з істотною зміною обставин.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 11. «ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАЧЕЮ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ»

Тема 35. Зобов'язання з договору купівлі-продажу

Поняття і значення договору купівлі-продажу. Основні елементи договірної зобов'язання купівлі-продажу. Предмет договору купівлі-продажу. Права та обов'язки сторін у зобов'язанні купівлі-продажу. Виконання договору купівлі-продажу. Перехід права власності на товар. Відповідальність продавця за евікцію. Права покупця і відповідальність продавця за продаж речі неналежної якості; за порушення умов про кількість, комплектність і асортимент товару. Договір купівлі-продажу нерухомості. Форма договору купівлі-продажу нерухомості. Зміст договору купівлі-продажу нерухомості. Права на земельну ділянку при продажі нерухомості, що знаходиться на ньому. Передача нерухомості набувачу. Договір роздрібної купівлі-продажу. Права та обов'язки сторін договору роздрібної купівлі-продажу. Особливості захисту прав споживачів за договором роздрібної купівлі-продажу. Види договору роздрібної купівлі-продажу. Поняття і значення оптової торгівлі. Договір поставки товарів. Поставка як різновид договору купівлі-продажу. Суб'єкти договору поставки. Структура договірних зв'язків при поставках. Форма договору поставки. Виконання договору постачання. Кількість і асортимент товарів. Якість і комплектність товарів. Місце і терміни виконання. Прийняття товару покупцем. Зміна і розірвання договору поставки. Постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу. Договір постачання

енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу та його цивільно-правове регулювання. Зміст договору постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу. Укладення і виконання договору постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу. Відповідальність сторін за договором. Договір контрактації. Значення і сфера застосування контрактації. Поняття договору контрактації. Зміст і виконання договору контрактації. Договір міни. Особливості зовнішньоторговельного бартеру.

Тема 36. Зобов'язання з договорів дарування, довічного утримання та ренти

Зміст і форма договору дарування. Обіцянка дарування. Підстави припинення договору дарування. Пожертва як різновид дарування. Договори ренти і довічного утримання. Різновиди договору ренти. Істотні умови договору ренти. Обтяження рентою нерухомого майна. Захист інтересів одержувача ренти. Припинення договору ренти. Поняття та ознаки договору довічного утримання. Зміст договору довічного утримання. Підстави та правові наслідки розірвання договору довічного утримання.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 12. «ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ПЕРЕДАЧЕЮ МАЙНА У КОРИСТУВАННЯ»

Тема 37. Загальна характеристика групи зобов'язань. Правова кваліфікація договору оренди

Предмет договору найму (оренди). Істотні умови договору найму (оренди). Зміст договору найму (оренди). Відповідальність орендодавця за недоліки зданого в оренду майна. Обов'язки сторін по утриманню і ремонту орендованого майна. Орендна плата. Виконання і припинення договору найму (оренди). Види договорів найму (оренди).

Тема 38. Зобов'язання з договорів наймання житлового приміщення й інші житлові зобов'язання. Оренда державного і комунального майна

Поняття і види договору найму житлового приміщення. Договори соціального і комерційного найму (оренди) житла. Укладення і оформлення договорів наймання житлового приміщення. Об'єкт договору найму житлового приміщення. Сторони договору найму житлового приміщення. Права й обов'язки учасників договору найму житлового приміщення. Договір піднайму житлового приміщення і договір про вселення тимчасових мешканців. Поняття й умови зміни договору житлового найму. Розірвання договору найму житлового приміщення. Порядок виселення наймача і членів його родини. Розірвання договору комерційного найму житлового приміщення. Порядок укладення договору оренди державного і комунального майна.

Тема 39. Договір фінансової оренди. Договір оренди земельних ділянок. Прокат. Договір оренди транспорту. Позичка

Договір прокату. Елементи договору прокату. Договір найму (оренди) транспортних засобів. Поняття та зміст найму транспортного засобу. Припинення договору найму транспортного засобу та відповідальність сторін. Договір найму будівлі або іншої капітальної споруди. Права на земельну

ділянку при оренді будівлі. Договір лізингу. Правове регулювання лізингу. Поняття лізингу як договірної зобов'язання. Види лізингу. Істотні умови договору лізингу. Правові наслідки порушення лізингових зобов'язань. Договір безплатного користування майном (позички). Елементи договору позички. Зміст договору позички. Припинення договору позички. Порядок укладення договорів оренди земельних ділянок.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. «ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ»

Тема 40. Зобов'язання із договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності

Поняття договору на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Види договірних зобов'язань на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності. Договір про передачу виключних майнових прав інтелектуальної власності. Поняття і елементи ліцензійного договору. Види ліцензій. Зміст ліцензійного договору. Укладення та припинення ліцензійного договору. Договори про передачу прав на засоби індивідуалізації товарів і їх виробників. Договори на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських і технологічних робіт. Договір на передачу науково-технічної продукції. Договір про передачу ноу-хау.

Тема 41. Зобов'язання з договору комерційної концесії (франчайзинга)

Поняття франчайзинга. Поняття, форма і зміст договору комерційної концесії. Комерційна субконцесія. Обмеження прав сторін за договором комерційної концесії. Виконання і припинення договору комерційної концесії.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 14. «ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОНАННЯМ РОБІТ»

Тема 42. Зобов'язання з договору підряду

Поняття договору підряду. Розмежування підрядного і трудового договорів. Сторони договору підряду. Елементи і зміст договору підряду. Виконання договору підряду. Організація роботи і ризик підрядника. Права замовника під час виконання роботи. Приймання результату роботи. Оплата результату роботи. Кошторис. Відповідальність підрядника за неналежну якість роботи. Зміна і розірвання договору підряду. Договір побутового підряду. Захист прав споживачів у сфері побутового обслуговування населення. Виконання договору побутового підряду. Відповідальність підрядника за недоліки виконаної роботи і за прострочення її виконання. Договір будівельного підряду. Поняття і правові форми здійснення капітального будівництва. Поняття і зміст договору будівельного підряду. Сторони договору будівельного підряду. Структура договірних зв'язків. Укладення і оформлення договору будівельного підряду. Цивільно-правове значення технічної документації на капітальне будівництво. Контроль замовника за виконанням робіт. Договір замовника з інженерною організацією. Виконання договору будівельного підряду. Здавання і приймання результату робіт, виконаних за договором. Майнова відповідальність за порушення умов договору

будівельного підряду. Договір підряду на виконання проектних і пошукових робіт, його елементи і зміст. Укладення і виконання договору. Експертиза і приймання технічної документації.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 15. «ЗОБОВ'ЯЗАННЯ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ З НАДАнням ПОСЛУГ»

Тема 43. Зобов'язання з договору надання послуг

Поняття і види договірних зобов'язань по наданню послуг. Поняття договору про надання послуг, його співвідношення з підрядним договором. Ознаки послуги як предмета договору про надання послуг. Види договору про надання послуг. Предмет і зміст договору про надання послуг. Укладення і виконання договору про надання послуг. Відповідальність сторін за договором про надання послуг.

Тема 44. Транспортні й експедиційні зобов'язання Транспортні зобов'язання.

Транспортне законодавство. Система транспортних договорів. Договори про організацію перевезень вантажів. Види перевезень та їх правове регулювання. Договір перевезення вантажу, його основні елементи. Укладення договорів про перевезення вантажів. Сторони договору перевезення вантажу. Зміст і виконання договорів про перевезення вантажів. Особливості договору перевезення вантажу на різних видах транспорту. Договір залізничного перевезення вантажів. Договір повітряного перевезення вантажів. Договір повітряного чартеру. Договір морського перевезення вантажів. Договір автомобільного перевезення вантажів. Договір перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні. Договори перевезення пасажирів і багажу. Цивільно-правовий захист споживачів транспортних послуг. Відповідальність за порушення транспортних зобов'язань. Підстави і межі відповідальності перевізника Відповідальність перевізника за прострочення доставки вантажу. Загальна і приватна аварія. Відповідальність відправника вантажу і вантажоодержувача Претензії і позови в транспортних зобов'язаннях. Поняття і види експедиційних послуг. Договір транспортної експедиції, його відмінність від суміжних цивільно-правових договорів. Предмет договору транспортної експедиції. Зміст і виконання договору транспортної експедиції. Відповідальність за порушення договору транспортної експедиції, її підстави і межі.

Тема 45. Зобов'язання з договору зберігання

Поняття і предмет договору зберігання. Обов'язки сторін договору зберігання. Зберігання зі знеособленням. Відповідальність зберігача. Особливості відповідальності професійного зберігача. Договір зберігання на товарному складі. Складські документи і права їх власників. Зберігання речей із правом їхнього використання. Окремі види зберігання. Особливості зберігання в ломбардах, у банківських сейфах, у камерах схову транспортних організацій, у гардеробах і в готелях. Зберігання в порядку секвестру. Договір охорони.

Тема 46. Зобов'язання з надання посередницьких послуг

Поняття, види та особливості посередницьких послуг. Цивільно-правове оформлення посередництва. Договір доручення. Зміст і виконання договору доручення. Фидуціарний характер відносин доручення. Припинення договору доручення. Договір комісії. Відмінність договору комісії від договору доручення. Зміст договору комісії. Виконання і припинення договору комісії. Субкомісія. Відповідальність комісiонера. Договір консигнації та його особливості. Агентський договір. Зміст агентського договору. Припинення агентського договору. Загальнотеоретична характеристика договору управління майном. Правова природа договору управління майном. Об'єкти управління. Особливості правового режиму майна, що знаходиться в управлінні. Зміст і виконання договору управління майном. Відповідальність управителя. Припинення договору управління майном. Особливості управління цінними паперами.

Тема 47. Зобов'язання зі страхування

Поняття і значення страхування. Види страхування. Законодавство про страхування. Поняття і система зобов'язань по страхуванню. Форми і види зобов'язань по страхуванню. Майнове й особисте страхування. Добровільне й обов'язкове страхування. Співстрахування, подвійне страхування і перестрахування. Підстави виникнення зобов'язань по страхуванню. Договір страхування. Форма договору страхування. Страховий поліс. Елементи зобов'язання по страхуванню. Страховий інтерес і форми його прояву в майновому й в особистому страхуванні. Учасники (суб'єкти) зобов'язання по страхуванню. Страховики. Страхові агенти і страхові брокери. Страхувальник (полісовласник). Вигодонабувач (бенефіціар) і застрахована особа. Строк у зобов'язанні по страхуванню. Зміст зобов'язання по страхуванню. Обов'язки страхувальника. Страховий ризик. Страховий випадок. Обов'язки страховика. Страхова сума. Виконання зобов'язань по страхуванню. Система розрахунку страхового відшкодування в майновому страхуванні. Суброгація. Звільнення страховика від обов'язку надання страхових виплат. Відповідальність у зобов'язаннях по страхуванню. Припинення і недійсність зобов'язань по страхуванню.

Тема 48. Зобов'язання з договорів позики, кредиту і фінансування під уступку грошової вимоги

Договір позики. Предмет договору позики. Форма договору позики. Зміст і виконання договору позики. Відсотки за договором позики. Наслідки порушення позичальником обов'язку по поверненню суми позики. Новація боргу в зобов'язаннях з позики. Кредитний договір, його поняття і співвідношення з договором позики. Сторони кредитного договору. Зміст і виконання кредитного договору. Розмір і порядок сплати процентів. Окремі різновиди кредитного договору. Договір товарного кредиту. Комерційний кредит. Споживчий кредит. Договір фінансування під уступку грошової вимоги. Поняття і види факторингу. Відмінність факторингу від кредитного договору і від цесії. Уступка грошової вимоги як спосіб забезпечення виконання кредитного зобов'язання. Зміст і предмет договору фінансування під уступку грошової вимоги. Виконання договору. Переуступка грошової вимоги.

Тема 49. Зобов'язання з договорів банківського рахунка і банківського вкладу. Розрахункові зобов'язання

Договір банківського рахунка. Укладення і оформлення договору банківського рахунка. Виконання договору банківського рахунка. Списання коштів з банківського рахунка. Арешт рахунка і призупинення операцій по рахунку. Правові наслідки порушення договору банківського рахунка. Договір банківського вкладу. Сторони договору. Предмет договору банківського вкладу. Види банківських вкладів і їх оформлення (ощадна книжка ощадний сертифікат і т.д.). Внески на користь третіх осіб. Виконання договору банківського вкладу. Правові наслідки порушення договору банківського вкладу. Співвідношення договорів банківського рахунка і банківського вкладу. Обов'язок по збереженню банківської таємниці. Цивільно-правовий захист прав вкладників і інших клієнтів банку. Зобов'язання по розрахунках. Поняття і правове регулювання готівкових і безготівкових розрахунків. Розрахунки готівкою як форма виконання грошових зобов'язань. Поняття і зміст безготівкових розрахунків. Розрахункові правовідносини. Основні форми безготівкових розрахунків. Розрахунки платіжними дорученнями. Поняття, зміст і виконання платіжного доручення. Розрахунки за акредитивом. Види акредитива. Виконання акредитива і відповідальність банку за порушення умов акредитива. Розрахунки за інкасо. Форми розрахунків за інкасо. Виконання інкасового доручення і відповідальність за його невиконання. Розрахунки із застосуванням чеків. Чек як цінний папір. Порядок оплати чека і передачі прав по ньому. Відмова від оплати чека і відповідальність за його несплату.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 16. «ЗОБОВ'ЯЗАННЯ У СФЕРІ СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

Тема 50. Зобов'язання з договору простого товариства та з установчого договору

Поняття договору про спільну діяльність. Види договорів про спільну діяльність. Предмет договору про спільну діяльність. Поняття договору простого товариства. Зміст договору простого товариства. Учасники договору простого товариства. Внески учасників договору. Правовий режим загального майна товаришів. Ведення загальних справ товариства. Відповідальність товаришів по загальних зобов'язаннях. Припинення договору простого товариства. Види договорів простого товариства. Поняття установчого договору. Відмінність установчого договору від договору простого товариства. Сторони установчого договору. Зміст установчого договору. Функції установчого договору. Виконання установчого договору і корпоративне правовідношення. Установчий договір і статут юридичної особи (корпорації). Зміна і розірвання установчого договору.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 17. «ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПОЗАДОГОВІРНОГО ПРАВА»

Тема 51. Поняття, види і функції позадоговірних зобов'язань

Поняття й основні ознаки недогівірних зобов'язань, їх відмінність від договірних зобов'язань. Види недогівірних зобов'язань. Функції недогівірних

зобов'язань і недоговірної відповідальності. Недоговірні зобов'язання як охоронні зобов'язання. Інші функції недоговірних зобов'язань.

Тема 52. Зобов'язання з односторонніх правочинів і з дій у чужому інтересі

Поняття і види зобов'язань з односторонніх правочинів. Зобов'язання з публічної обіцянки винагороди без оголошення конкурсу. Зобов'язання з публічної обіцянки нагороди за результатами конкурсу. Поняття і види дій у чужому інтересі. Умови виникнення зобов'язань із вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без її доручення. Укладення правочину в чужому інтересі без доручення. Безпідставне збагачення внаслідок дії в чужому інтересі. Зобов'язання з рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи. Зобов'язання зі створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи.

Тема 53. Зобов'язання, що виникають унаслідок заподіяння шкоди

Поняття і юридична природа зобов'язань, що виникають унаслідок заподіяння шкоди (деліктних зобов'язань). Співвідношення понять «деліктне зобов'язання» і «деліктна відповідальність». Підстава й умови виникнення деліктних зобов'язань. Принцип генерального делікту. Зобов'язання, що виникає в зв'язку з попередженням заподіяння шкоди. Суб'єкти й об'єкт зобов'язання, що виникає внаслідок заподіяння шкоди. Боржник і кредитор у деліктному зобов'язанні. Спільне заподіяння шкоди декількома особами і їх відповідальність. Регресна вимога при відшкодуванні шкоди. Об'єкт зобов'язання, що виникає внаслідок заподіяння шкоди. Зміст зобов'язання, що виникає внаслідок заподіяння шкоди. Обов'язок правопорушника відшкодувати шкоду. Принцип повного відшкодування. Врахування вини потерпілого і майнового становища особи, що спричинила шкоду. Поняття моральної шкоди та випадки її компенсації. Окремі види зобов'язань, що виникають із заподіяння шкоди. Відшкодування шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі незаконними діями органів публічної влади чи посадових осіб при виконанні ними своїх обов'язків. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки. Відшкодування шкоди, завданої малолітніми, неповнолітніми, недієздатними фізичними особами, а також фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена. Відшкодування шкоди, завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними. Особливості відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг).

Тема 54. Зобов'язання, що виникають унаслідок безпідставного збагачення

Поняття зобов'язання, що виникає внаслідок безпідставного збагачення (кондикційного зобов'язання). Умови виникнення зобов'язань з безпідставного збагачення. Форми і види безпідставного придбання чи заощадження майна. Одержання набувачем неналежного. Заощадження майна за рахунок зазіхання на чужі права. Зміст зобов'язання з безпідставного збагачення. Безпідставне

збагачення, яке не підлягає поверненню. Субсидіарне застосування зобов'язань з безпідставного збагачення. Співвідношення кондикційного позову з договірним, віндикаційним і деліктним позовами.

3. Рекомендована література

1. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В. Дзера, Н.С. Кузнєцова та ін.; за ред. О.В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.
2. Зобов'язальне право: теорія і практика. Навчальний посібник / О.В.Дзера, Н.С.Кузнєцова, В.В.Луць та ін.; За ред. О.В.Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2011.
3. Цивільне право України : Академічний курс: підруч.: у двох томах / За заг. ред. Я.М. Шевченко. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 520 с.
4. Цивільне право України: навч. посіб. / За ред. Р.О. Стефанчука.- К.: Наукова думка, 2004. 448с.
5. Цивільне право: Підручник: в 2 т. / [Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін.]; За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2004. Т.1. 2004.480 с.
6. Цивільне право України. Академічний курс / За заг. ред. Я. М. Шевченко. Вид.2-ге, доп. і перероб. К.: Концерн «Видавничий Дім Ін Юре», 2006. Т.1. 2006. 602 с.
7. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
8. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданика. 5-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2018. 976 с.
9. Цивільне право України : навч. посіб. (у запитаннях та відповідях). Практикум. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2013. 348 с.
10. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / За заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової. 2010 . 752 с.
11. Майданик Р . А . Цивільне право: Загальна частина. Вступ у цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с.
12. Цивільне право: підручник: у 2 т. / за ред. В.І.Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Х. 2012. Т.1. 656 с.
13. Заїка Ю.О. Українське цивільне право: Навчальний посібник. Київ: Правова єдність, 2008. 368 с.
14. Заїка Ю.О. Українське цивільне право: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2018. 358 с.
15. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Вид. 3-є перероб. та доп. / За заг. ред. Харитонова Є. О. Одеса: Юрид. літ., 2003. 1079 с.
16. Цивільне право України : навч. посіб. Килимник І. І., Бровдій А. М., Кутоманов Д. Є. Харків : ХНУМГ, 2014. 225 с.
17. Зорислава Ромовська Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. К.: Атіка, 2011. 560 с.

18. Цивільне право України. Іванов Ю.Ф., Іванова М.В., Куриліна О.В. Том 1. Навчальний посібник у 2 томах. Видання 2-ге доповнене і перероблене. К.: Алерта, 2019. 342 с.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: іспит.

5. Засоби діагностики успішності навчання: усне та письмове опитування, написання термінологічних диктантів, розв'язування практичних завдань, вирішення тестових завдань, виконання індивідуального завдання, написання підсумкової контрольної (залікової) роботи.